

УДК 130.2

Яровицька Н. А.

“РОЗСТРІЛЯНІ” БУДДИ: СПОКУСА БЕЗВІДПОВІДІЮ

Дана наукова стаття присвячена аналізу та філософській рефлексії щодо парадигми безвідповіді, в просторі якої існує індивід. Суб'єкт піддається спокусі використовувати традиційний методологічний інструментарій при розв'язанні тієї чи іншої проблеми. Проте, ці методи не є компліментарними соціокультурному “виклику”, і тому формується лише імітація “відповіді”, а безпосередньо проблема залишається не розв'язаною.

Ключові слова: парадигма, виклик/відповідь, спокуса, суб'єкт, безвідповідальність.

N. Yarovitskaja “THE KILLED” BUDDHAS: A TEMPTATION BY UNANSWERENESS. This scientific article is the analysis of philosophical reflection with respect to unanswereness, in the space of which an individual exists. Subject is tempted to use the traditional methodological set of instruments in solving certain problem. However these methods do not promote forming of the answer to the sociocultural challenge and therefore the imitation of “answer” is formed but the problem remains unsettled.

Key words: paradigm, “challenge”, “answer”, temptation, subject, unanswerability.

Яровицкая Н. «РАССТРЕЛЯННЫЕ» БУДДЫ: ИСКУШЕНИЕ БЕЗОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ. Данная научная статья посвящена анализу и философской рефлексии парадигмы безответственности, в пространстве которой существует индивид. Субъект поддается соблазну использовать традиционный методологический инструментарий при разрешении определенной проблемы. Однако данные методы не являются комплиментарными социокультурному «вызову», и поэтому формируется лишь имитация «ответа», а проблема остается неразрешенной.

Ключевые слова: парадигма, вызов/ответ, соблазн, субъект, безответность.

Актуальність. Декілька років тому світ зіткнувся з подією такого штибу, яка за своїм світоглядно-гуманітарним, релігійним, соціокультурним змістом не мала собі рівних та призвела до інформаційного “вибуху”: це той момент, коли йдеться, як у прямому, так і переносному сенсі, про поняття “вибух”. В одній з афганських провінцій влада, яку уособлювали таліби, демонстративно розстріляли дві гігантські та величні статуї Будди, що були видовбані та розташовані в отворах могутніх, неосяжних скель. Дані архітектурні пам’ятки постали шедевром гуманітарного та людського надбання і були включені до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Розстріл статуй є одним із біфуркаційних викликів щодо розвитку індивіда і соціума в умовах ХХІ ст. Крім того, акт руйнації був трансльований наживо, тобто, можна вести мову про формування в медійному просторі сегменту, який уособлює представлення катастрофи в он-лайн режимі; згадаймо, що цей випадок постає лише черговим прикладом в череді інших, серед яких особливе місце посідає сумнозвісне “11 вересня”, але задовго до подій в Америці була “газова атака” в токійському метро в 1995 р, яку організували фанатики релігійної тоталітарної секти.

Підірвані Будди – ще одне “11 вересня”, особливо в релігійній та духовній сферах. Наслідки подібного явища ще потрібно буде людству усвідомити та всебічно проаналізувати, і це є чи не найголовнішим викликом в ХХІ ст.

Ступінь розробленості проблематики. Слід зазначити, що рефлексія даної проблеми має наступні джерела. Давньогрецька лінгвістична форма – «аторон» передбачає існування перешкоди в розумінні ситуації/події. Ця форма заключає в собі «зайві місця», тобто, ті, які «не вкладаються в схеми наших очікувань» [5]. Так, Платон визначав те, що філософствування починається з подиву. Стан здивування постулює спантеліченість, що спонукає людину до роздумів щодо неможливості діяти, виходячи лише з існуючих очікувань і відомих методів світосприйняття.

В даній статті передумовою філософської рефлексії виступають наступні концепції. По-перше, це парадигмальна модель науки за Т.Куном [4]. Універсальність даної моделі полягає в тому, що глосарій епістемології можливо екстраполювати і в простір гуманітарної складової. Саме “ребуси” Т. Куна розривають кумулятивні процеси простого накопичування фактів нормальної науки в рамках існуючої теорії; за допомогою «головоломок» відбувається флуктуація світоглядного виміру, що призводить до зміни існуючої парадигми на нову, яку умовно автор статті називає парадигмою безвідповіді. По-друге, важливою основою для даної статті є концепція філософа історії А.Тойнбі “виклик/відповідь”, яка була, на жаль, “запроторена в шухляду” [6]. Зміни, які мають місце стосовно цієї концепції, проаналізовано далі. По-третє, це напрямок сучасних постмодерністських представлень [2, 3].

Зрозумілим є той факт, що доба сучасності – це гіперреальність по Ж. Бодрійяру [2]. Сітьові мережі, інтернет, масова культура відтворюють новий “життєвий простір” для суб’єкта. Процеси настільки агресивні за своєю природою, що дуже швидко актуалізуються, наприклад, у вигляді обкладинки підсумкового випуску журналу “Тайм”, де “красуються” підірвані Будди. Мас-медійна культура комерціалізує будь-яке явище, метою їхньої праці є спокушати читача або глядача. Формується спокуса екранною культурою [2]. Але як реагувати на виклики даної спрямованості? Відповіді немає. В цьому аспекті реалізується

важлива характеристика гуманітарних дисциплін, в першу чергу, філософії, це риса під назвою амбівалентність.

Мета наукової статті – представити концепцію “виклик/відповідь” А.Тойнбі в умовах формування парадигми безвідповіді.

Завдання наукової роботи розкривається в наступних положеннях:

Представити функціонування парадигми безвідповіді на прикладах глобалізованого світу;

Продемонструвати зв'язки між простором масових комунікацій та візуалізацією спокуси безвідповіддю на прикладі екранного агону «реаліті».

Базовим методологічним інструментарієм в статті виступає концепція філософа історії А.Тойнбі “виклик/відповідь”, яка модифікується в умовах глобальних трансформацій сьогодення [6]. Річ у тому, що певний час дана теорія розкривала аспекти історичної спрямованості. Але соціокультурні події ХХ – поч.ХХІ ст. ініціювали нове “прочитання” концепції виклик/відповідь. А. Тойнбі запровадив дану теорію в рамках експлікації філософії історії. Зовнішні фактори уособлюють проблеми соціуму (виклик). Внутрішній творчий імпульс (відповідь) ініціює розв'язання проблем. Неспроможність дати відповідь означає початок кризового стану і руйнівні процеси цивілізації [6].

Важливою складовою виступає методологічне положення І. Берліна, згідно з яким головною ознакою філософських питань є їхня принципова нерозв'язуваність, і разом з тим, неможливість запобігти постановці таких питань [1, 5].

Слід зазначити, що сам А.Тойнбі дотримувався християнського світогляду, в рамках якого прірва між людиною та богом була сформована внаслідок першорідного гріха Єви та Адама; залагодити цей конфлікт, на думку філософа, можливо за допомоги розгортання діалогу. Так, в якості виклику виступає образ Господа, а відповідь заключає в собі людство як таке чи безпосередньо індивіда. Головним моментом виступає схема можливих зв'язків, де на один виклик не завжди еквівалентом постає одна відповідь. А.Тойнбі припустив наявність наступних пар: декілька викликів – одна відповідь, один виклик – множинність відповідей, тобто формується асиметрична спрямованість (характер) в даній схемі, що, в свою чергу, дозволяє моделювати інші варіанти розвитку подій.

Гуманітарний простір кінця ХХ-поч.ХХІ ст. уособлює в собі продовження та зміну цієї концепції. Наявність багатьох подій різноманітного гатунку ініціює розмову про народження схеми, в якій виклик не буде мати адекватного розв'язання тієї чи іншої ситуації, тобто формується парадигма безвідповіді. Це якісно новий розвиток подій для світу, тому що не відомо, як привчити, примусити себе існувати в просторі безвідповіді.

Складність полягає в прояві наступних специфічних рис людської природи. Людина як соціо-біологічна істота еволюціонувала завдяки потужному інструменту адаптації до навколишнього середовища через бінарну опозицію “подразник/реакція”; така зброя підвищувала шанси для виживання та продовження роду. Але в сучасному контексті настав той час, коли очікування відповіді в гуманітарному сенсі може дорівнюватися програшу для суб'єкта, бо саме через сформоване знання про обов'язковість реакції, яке перетворилося на архетипічне ядро, людина засобами минулого намагається відповісти на події сьогодення та майбутнього. Ось тут і настає біфуркаційний розлам – “виклик” може не передбачати “відповіді”.

Функціонування парадигми безвідповіді має своє підтвердження завдяки розповсюдженню екранної культури, яка постулює нові світоглядні, аксіологічні, етичні, релігійні, соціокультурні вподобання. “Екран” детермінує формування нових типів комунікації між суб'єктами, в яких складовою є процес “патології нормальності” (в термінології Е.Фромма). Мережева субкультура, що утверджується поступово в правах простору культури, уособлює тісні взаємини між інформативним компонентом, “кліп-індустрією” та надзвичайно швидкою лавиною інформації, яка передбачає в собі швидкоплинні ефекти впливу на свідомість індивіда та соціума: шок, стрес, розгубленість, агресія, байдужість. Робота рефлексійного порядку не передбачається внаслідок стрімкого

темпу розгортання тих чи інших подій у світі. Людина постає перед визовом-загрозою – спізнитися в своїх роздумах перед опонентами, тому що час примушує не зупинитися та йти далі. В цьому аспекті, що може бути привабливішим, ніж опинитися в полоні спокуси без відповіддю, відсутність певної реакції є ілюзорним прихистком наявності думки (відповіді) з проблематики певного характеру.

Сучасний гуманітарний, соціокультурний простір перебуває в просторі існування одночасно декількох “істин” різної світоглядної спрямованості, для яких притаманне взаємозаперечення однієї іншою. Яким чином діяти індивіду, державі, цивілізації в цьому контексті чіткої відповіді немає. Одним з прикладів реалізації такого виклику виступає подія політично-етично-релігійного спрямування. Згадаймо “карикатурну війну” між Данією та Іраном в 2005р. Ця подія розкрила дуалізм багатьох складових: з одного боку виступає право особистості на творчу (професійну) реалізацію; з іншої сторони особливе, шанобливе, або, навіть, сакральне відношення до догматів в різних сферах, передусім в релігійній. У випадку, якщо всі учасники подій свідомо чи навпаки порушують, руйнують певне табу, вони повинні усвідомлювати, що з цього моменту запускаються механізми, які традиційним інструментарієм неможливо зупинити, особливо в їх руйнівній фазі, бо методологічні засоби розв’язання подібного роду конфліктів мають “присмак” саме традиційного підходу, який накопичувався людством тривалий час, але зараз вони поступово запізнюються з адекватністю відповіді. І це запізнення щоразу стає частішим, приймаючи в кінці кінців форму неподобства.

Людина, суспільство, держава, перебуваючи в просторі парадигми без відповіді, демонструють розгубленість, страх, агресію. Важливим проявом впливу на свідомість суб’єкта є той факт, що формуюча спокуса ілюзорно формує уявлення, впевненість людини в тому, що вона відповіла на виклик, вводячи її в оману підсумків щодо своїх дій.

Інший приклад, який демонструє наявність існування концепції без відповіді, має ціннісно-релігійний контекст. Зруйновані башти-«близнюки» в США в 2001 році постали народженням ідеї метафізичного змісту. Поряд з пам’яткою 11-му вересню, місцева мусульманська діаспора викупує землю під будівництво священної для ісламського світу – релігійної споруди (мечеті). Америка розгублена... Вона не має інструментарію для адекватної відповіді на розвиток події в такому напрямку та ще й постає питання іншого гатунку: а що є змістом, мірилом адекватності проявів в умовах викликів такої природи? Повинна відповідь бути симетричною чи має заключати в собі асиметричний характер, що може призвести до загрози агресивності в діях та неможливості вести діалог. Подані питання залишаються без відповіді.

Наступний приклад має безпосередній зв’язок з розповсюдженням екранної культури та її медійного сегменту. Декілька років тому в Бельгії був великий скандал, щодо однієї з нових модифікацій ігрового явища, яке трансформувалося в ігри екранної природи – екранні агони, одним із видів яких є “реаліті”. Екранний агон “донор-шоу” розкрив відразу декілька рівнів сприйняття. Суть полягала в тому, що жінка, яка мала нагоду стати донором певного органу для одного з претендетів-пацієнтів, мала обирати шляхом жеребкування “щасливчика”; кожний з претендетів для підвищення своїх шансів розповідав історію своєї хвороби з надією, що саме вона вразить суддю-жінку. Рейтинги перегляду були значними. Крім того, глядачі завдяки голосуванню скоротили число претендетів до заданої цифри, яка обумовлена була зазделегідь правилами “реаліті”. І ось в самий відповідальний момент, коли жінка повинна була назвати «переможця», який потребував донорської допомоги, до студії увійшли редактори та заявили, що жінка є підставною особою, а ось пацієнти цілком справжні, яким дійсно потрібна пересадка донорських органів. Для маленької європейської Бельгії ця подія мала інформаційний вибух почуттів, емоцій, поведінки як у глядачів, так і серед учасників реаліті.

Отже, екранний тип гри – «реаліті» функціонує за допомоги ряду понять постмодерністської спрямованості, а саме ризоматичної природи ігрового феномену, непередбачуваності явища, неможливості прогнозування поведінки учасників гри, а також

його наслідків і впливу різного ґатунку на суб'єкта та на модус соціальної свідомості [2, 3, 5]. Якісно нові виклики екзистенціального, духовного, аксіологічного, етичного спрямування ініціюють перебування особистості в новому інтелектуальному, духовному, релігійному, політичному просторі, в якому традиційний методологічний інструментарій не спрацьовує; таким чином, формується нова світоглядна якість індивіда – парадигма безвідповіді.

Висновки. Рефлексія сучасних проблем різноманітного характеру (релігія, політика, медицина, мораль) засвідчує наявність та функціонування нової світоглядної концепції – парадигми безвідповіді. Змістовними та структурними компонентами постають парадигмальна модель науки Т. Куна (епістемологічний рівень) [4]; методологічна концепція І.Берліна [1, 5]; теорія А.Тойнбі Виклик/Відповідь (експлікація в рамках філософії історії) [6]; рефлексія рефлексії – напрямок постмодерну, в рамках якого глосарій даного дискурсу екстраполюється щодо аналізу гуманітарного простору сучасності [2, 3, 5].

Система виклик/відповідь виступає основоутворюючим і водночас стримуючим фактором свідомості індивіда, який перебуває в просторі парадигми безвідповіді. Дати відповідь не означає відповісти, тобто розв'язати проблему. В цьому аспекті влучною є східна мудрість: «безумець той, хто дивиться на палець, який вказує на місяць, а не власне на місяць».

Література: 1. Берлин И. Подлинная цель познания : Избранные эссе. – М.: Канон+, 2002. 2. Бодрийяр Ж. Соблазн. – М.: Ad Marginem, 2000. 3. Всемирная философия XX век / авт.-сост. А. П. Андриевский. – Мн.: Харвест, 2004. 4. Кун Т. Структура научных революций. – М.: Прогресс, 1977. 5. Никоненко С. В. Современная западная философия. – СПб.: Изд С.-Петерб. ун-та, 2007. 6. Тойнби А. Дж. Постижение истории. – М.: Рольф, 2001.